

Als contact niet vanzelfsprekend is na scheiding

Een verkennend onderzoek naar passende hulp en ondersteuning aan kinderen en ouders wanneer contact tussen kind en één van de ouders niet in het belang van het kind is

Bovenstaand literatuuronderzoek (59 dubbele pagina's) is uitgevoerd door Katinka Lünemann en Milou Lünemann, met medewerking van Nikki de Jong (juni 2024)

In verband met het grote belang van dit onderzoek heb ik de vrijheid genomen de (voor de therapeutische praktijk) belangrijkste punten uit dit onderzoek onder elkaar te zetten.

Charlotte Visch, december 2025

Onderzoek in opdracht van het KiC

De groep kinderen die ernstig in hun ontwikkeling wordt bedreigd door toedoen van een van de (gezaghebbende) ouders, krijgt in Nederland weinig aandacht en verdient meer ondersteuning. Daarom is de foundation Kind in Crisis (KiC) opgericht. KiC heeft als doel de groep ouders en kinderen die geen contact willen met een van de ouders sociale en juridische ondersteuning te bieden. KiC maakt onderscheid tussen kinderen die knel zijn komen te zitten in een conflict tussen hun ouders in scheiding (vechtscheiding) en kinderen die ernstig in hun ontwikkeling worden bedreigd door toedoen van een van de (gezaghebbende) ouders. Ook maken zij onderscheid tussen kinderen in een loyaliteitsconflict richting een van de ouders door toedoen van de andere ouder (ouderverstoting) en kinderen die zo beschadigd zijn geraakt in het contact met een van de (gezaghebbende) ouders dat zij op dit punt in hun leven geen contact kunnen hebben met die ouder.

KiC biedt sociale en juridische ondersteuning, maar zet ook onderzoek uit. Het Verwey-Jonker Instituut heeft de opdracht gekregen een verkennend onderzoek te doen naar deze problematiek door een literatuur- en jurisprudentie-onderzoek te verrichten, een

casusonderzoek uit te voeren en op zoek te gaan naar goede voorbeelden uit het buitenland.

Veel onderzoek kijkt naar hoe het contact tussen ouders onderling en het contact tussen het kind en beide ouders na scheiding kan worden verbeterd, zodat kinderen niet lijden onder de scheiding. Doorgaans gaat de aandacht dan uit naar de toekomst en ontbreekt deze voor situaties van onveiligheid, waaronder verwaarlozing in de periode voorafgaand aan de scheiding. Jeugdbescherming en familierechtbanken kunnen ongewild geweld en onveiligheid voor kinderen en een van de ouders in stand houden of reproduceren door de onveiligheid van deze ouder en kinderen niet of nauwelijks mee te wegen in de beslissingen over gezag en omgang.

In de literatuur en rechtspraak zijn nog te weinig handvatten hoe onveiligheid van het kind door psychiatrische, verslavings- of geweldsproblematiek van een van de ouders kan worden meegewogen en welke ondersteuning voor kinderen en ouders het beste is in dit soort complexe situaties.

Het onderzoek richt zich op twee hoofdvragen:

1. Wat is er bekend in de literatuur over kinderen die, nadat ouders uit elkaar zijn gegaan, geen contact meer willen met een (gezaghebbende) ouder vanwege traumatische ervaringen als gevolg van psychiatrische problematiek of geweldsproblematiek bij een ouder? En hoe verhoudt zich dit tot oudervervreemding?
2. Welke tools en good practices zijn er in Nederland en het buitenland bekend om enerzijds de problematiek en situatie goed in kaart te brengen en anderzijds kinderen de juiste ondersteuning en hulp te bieden?

Terminologie

De volgende termen en bijbehorende definities worden gebruikt in verband met ouder-kind-contact na scheiding:

Contactverlies is een brede term voor alle vormen waarin kinderen na scheiding geen contact meer hebben met een van de ouders (Expertteam ouderverstoting/complexе omgangsproblematiek, 2021). Ook de termen **contactweigering** of **contactafwijzing** worden hiervoor gebruikt.

Dreigend contactverlies gebruikt men om de dynamiek aan te geven tussen ouders en tussen ouder en kind die kan leiden tot contactverlies (Expertteam ouderverstoting/complexе omgangsproblematiek, 2021).

Van **ouderverstoting** (*parental alienation*) wordt gesproken als de contactbreuk tussen kind en ouder ontstaat door – al of niet bewuste – manipulatie vanuit een van de ouders (of andere volwassenen in het systeem van het kind, zoals stief- of grootouders).

Oudervervreemding: is een synoniem voor ouderverstoting (Aar et al., 2023).

Het expertteam komt met het voorstel om de term **co-ouderschapsafwijzing** te gebruiken om te benadrukken dat het om een dynamiek tussen ouders gaat (Expertteam ouderverstoting/complexе omgangsproblematiek, 2021).

Realistische oudervervreemding geeft aan dat er invoelbare redenen zijn om de ouder niet meer te zien en daardoor te vervreemden van de ouder. Deze term wordt in de Nederlandse literatuur(nog) niet gebruikt.

De meest recente term **geblokkeerde ouder-kindrelaties na scheiding** wordt gebruikt om allerlei vormen aan te geven waarin er geen contact is tussen ouder en kind (Visser

et al., 2023). Deze term sluit goed aan bij de complexiteit van de problematiek waarin verschillende factoren bijdragen aan contactverlies. Deze term gaat uit van een blokkade in de relatie tussen ouder en kind en geeft aan dat gekeken moet worden naar de oorzaak van de blokkade en of er een mogelijkheid is om de blokkade op te lossen, op dit moment of later. Bovendien wordt met deze term geen ‘dader-slachtofferdynamiek’ geïmpliceerd, die inhoudt dat de ouder die verstoten wordt slachtoffer is en waarbij dus de andere ouder al gauw als dader gezien wordt. Bij ouderverstoting en oudervervreemding is dat wel het geval (Visser et al., 2023).

Vormen van betrokkenheid van de ouders

Drie vormen van betrokkenheid hebben de meest positieve invloed op het welzijn van kinderen:

1. Geïnvolveerd zijn bij kind-gerelateerde activiteiten
2. Het hebben van een positieve ouder-kindrelatie
3. Het aangaan van meerdere vormen van betrokkenheid bij het kind (Geurts, 2017)

Een kind moet worden gehoord in de zin van “zich begrepen voelen, erkend worden in zijn of haar gevoelens en steun krijgen bij het verwoorden daarvan” (Groenhuijsen, aangehaald door Spruijt & Kormos, 2014). Daarnaast is het belangrijk dat er een gezonde ouder is (Emery, 2016). Als het contact met de andere ouder niet voldoet aan de basisbehoeften van een kind, is het de vraag of het ouder-kind-contact bijdraagt aan de ontwikkeling van het kind.

Weerstand om naar de andere ouder te gaan

Als er weerstand is bij het kind om naar de andere ouder te gaan, valt dit binnen het **normale ontwikkelingsproces**. Te denken valt aan verlatingsangst bij het zeer jonge kind, angst of onvermogen om de overgang met veel conflicten te verwerken, weerstand als reactie op de opvoedingsstijl van een ouder, zoals starheid, woede of ongevoeligheid voor het kind. Maar er kan ook weerstand zijn doordat het kind bezorgd is om een **emotioneel kwetsbare ouder** en daardoor angst om deze ouder alleen te laten, of weerstand doordat een ouder hertrouwt (Kelly & Johnston, 2001).

Bij **realistische vervreemding** (*realistic estrangement*, Kelly & Johnston, 2001) of realistisch contactverlies zijn er invoelbare redenen waarom een kind geen contact wil met de ouder. Het kan gaan om een geschiedenis van geweld en bedreigingen, dwang en controle, of verwaarlozing door de ouder tijdens het gezinsleven (en/of daarna), waardoor het kind begrijpelijke angst heeft en/of boos is (Garber, 2011; Kelly & Johnston, 2001; Mallon, 2021; Drozd & Olesen, 2008). Afwijzing van de ouder door het kind is begrijpelijk copinggedrag en een realistisch antwoord van het kind op wat het heeft meegemaakt. Door de ouder niet meer te zien wordt het kind beschermd tegen onveilige en/of traumatiserende gebeurtenissen. Het is een goede adaptieve manier om met de situatie om te gaan (Kelly & Johnston, 2001; Polak & Saini, 2015).

Bij **ouderverstoting** wil een kind geen contact met een ouder, terwijl deze afwijzing van contact niet in verhouding staat tot de ervaringen van het kind met deze ouder. Er zijn geen invoelbare redenen om geen contact te willen (Garber, 2011; Kelly & Johnston, 2001; Drozd & Olesen, 2008). De afwijzing kan zijn veroorzaakt doordat een zichtbaar patroon bestaat van negatieve attitudes, overtuigingen en gedragingen van de ene ouder naar de andere, waaronder continu negatieve uitingen over de ander. Het kind krijgt geen positieve informatie over de andere ouder. Er wordt niet geïnvesteerd in een positieve band tussen het kind en de andere ouder (Fidler & Bala, 2020). Daarnaast is

een kenmerk dat kinderen geen ambivalenties¹ laten zien en onredelijke angst en boosheid vertonen (Bernet et al., 2020; Kelly & Johnston, 2001). Het kan een verdedigingsstrategie of overlevingsmechanisme van het kind zijn om met het loyaliteitsconflict om te gaan (Driesen, 2016). Ouderverstoting wordt ook wel 'ongerechtvaardigde afwijzing van oudercontact' genoemd (Mallon, 2021).

Reden van contactbreuk

Aan het besluit de ouder (echt) niet meer te willen zien gaat altijd een heel proces vooraf, waar verschillende redenen aan ten grondslag kunnen liggen (Agllias, 2015; Fidler & Bala, 2020). Als het gaat om contactverlies rond de scheiding, wordt de scheiding vaak als reden gegeven voor het contactverlies, maar uit onderzoek onder ouders en (volwassen) kinderen naar redenen van contactverlies in het algemeen blijkt dat 13.2% van de ouders de scheiding als reden gaf en slechts 2.3% van de kinderen (Carr et al., 2015).

Belangrijke redenen om het contact te verbreken zijn:

1. Onveiligheid thuis
2. Opvoedproblemen
3. Persoonlijkheidsproblematiek van de ouder
4. Zich verraden voelen
5. Meer praktische redenen.

Er kunnen verschillende redenen aan ten grondslag liggen dat kinderen (tijdelijk) geen contact willen met een ouder. Het kan samenhangen met communicatieproblemen tussen ouders waar het kind zodanig onder lijdt dat het voor een van de ouders kiest. Deze communicatieproblemen kunnen voortkomen uit eigen problematiek bij ouders, waardoor zij tijdens het proces van scheiden vanuit stress reageren en niet respectvol kunnen communiceren.

Het kan ook zijn dat kinderen ernstig in hun ontwikkeling worden bedreigd vanwege traumatische ervaringen in het contact met een van de ouders. Dan is er sprake van onveiligheid en is omgang niet gewenst. Ook kan er een geblokkeerde ouder-kindrelatie zijn, waarbij de situatie zo complex is dat het een hele zoektocht is om in stapjes tot een werkbare oplossing te komen.

Het (ontbreken van) contact na scheiding kan een gevolg zijn van het contact tussen ouder en kind tijdens het (huwelijkse) gezinsleven, maar kan ook gebaseerd zijn op gebeurtenissen en dynamieken na de scheiding.

De rol van de ouder

Als het gaat om de rol van de ouder, wordt de term *gatekeeping* gebruikt: de ouder houdt het contact met de andere ouder af en voorkomt dat de andere ouder betrokken is bij het kind. Soms gebeurt dit vanuit zorg en bescherming van het kind, maar het kan ook gebaseerd zijn op eigen behoeften en uit boosheid en wraak (Aar et al., 2023; Polak & Saini, 2015).

De verschillende factoren die een rol spelen zijn niet eenvoudig te vangen in een model dat recht doet aan hun complexiteit en ook hanteerbaar is voor de praktijk (Johnston &

Sullivan, 2020). Een poging is in 2022 gedaan met het vijf-factoren-model,² ontwikkeld door Bernet en collega's (Bernet et al., 2022; Bernet & Greenhill, 2022). Het model is bedoeld om te kunnen inschatten of sprake is van ouderverstoting. Het gaat om de volgende factoren:

1. Het kind weigert langere tijd contact met een ouder.
2. Het kind had in het verleden een goede relatie met de ouder.
3. Er was geen sprake van huiselijk geweld, verwaarlozing, of ernstig opvoedkundig falen.
4. Een ouder gebruikt verschillende tactieken om het kind te vervreemden van de andere ouder.
5. Het kind vertoont (bijna) alle acht signalen die duiden op ouderverstoting:
 - a. Slecht praten over de afgewezen ouder
 - b. Onbeduidende redenen hebben voor het bekritisieren van deze ouder
 - c. Gebrek aan ambivalentie (de ene ouder wordt als helemaal goed gezien en de andere als helemaal slecht)
 - d. *Independent thinker phenomenon*: een geconditioneerde houding waarbij het kind de visie van een ouder weerspiegelt zonder hier kritisch over te denken of objectief te zijn
 - e. Automatische steun van de favoriete ouder zonder overwegingen;
 - f. Afwezigheid van schuldgevoel
 - g. Overgenomen scenario's
 - h. Uitbreiding van vijandigheid naar de overige familie

Het verschijnsel dat een kind geen contact wil, wordt complex door de mogelijke samenhang tussen afwijzing van de ouder en gedrag van de ouder dat een negatieve impact heeft op het kind. Ouders hebben de plicht om alles te doen wat in hun vermogen ligt om een goede ontwikkeling van het kind te bevorderen en te garanderen. Dit betekent aansluiting bij de behoeften en belangen van een kind in de verschillende levensfasen. Zo dient ook de omgangsregeling aan te sluiten bij de levensfase waarin het kind zit en kan dus variëren per leeftijd; elke levensfase vergt andere opvoedingsvaardigheden en responsiviteit van ouders (Emery, 2016; Groenhuijsen, 2022).

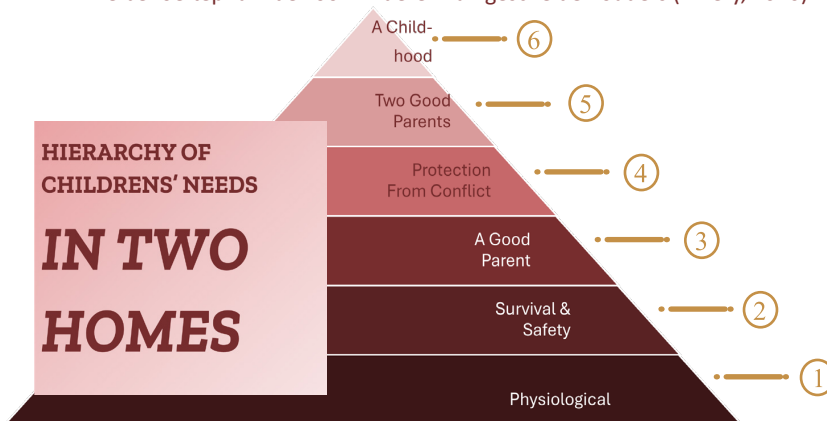
Drie voornaamste belangen voor een gelukkig kind

Vanuit pedagogisch perspectief zijn de drie voornaamste belangen:

1. Een adequate verzorging,
2. Fysieke veiligheid
3. Een affectief klimaat, waarbij het gaat om emotionele veiligheid, geborgenheid, liefdevolle bejegening en continuïteit (Groenhuijsen, 2022; Kalverboer & Zijlstra, 2006).

Als aan deze drie fundamentele behoeften van het kind niet voldoende wordt voldaan, kan het kind zich niet goed ontwikkelen. Emery (2016) heeft specifiek voor kinderen van gescheiden ouders een piramide ontwikkeld, gebaseerd op de behoeftepiramide van Maslow (1940). Deze piramide sluit aan bij bovengenoemde drie belangen, maar is gedetailleerder. De piramide bestaat uit zes treden, waarbij de meest fundamentele behoeften zich onderaan in de piramide bevinden.

De behoeftepiramide voor kinderen van gescheiden ouders (Emery, 2016)

De behoeften bovenaan in de piramide kunnen pas vervuld worden als wordt voldaan aan de behoeften daaronder. Onderaan in de piramide staan de basisbehoeften (hetzelfde als bij Maslow): de basis is fysieke en mentale verzorging en daarboven staat veiligheid. Vervolgens blijkt dat het voor kinderen belangrijk is om in ieder geval één ouder te hebben die zorgt voor een affectief leefklimaat. De tree daarboven gaat over bescherming tegen conflicten; het kind moet worden beschermd tegen aanhoudende conflicten tussen ouders. Pas als aan deze behoefte voldaan is, hebben kinderen baat bij contact en omgang met twee ouders die een veilig opvoedklimaat bieden, zodat kinderen zich kunnen ontwikkelen als kinderen en niet als kinderen van gescheiden ouders. Deze piramide, ondersteund door wetenschappelijk onderzoek, laat zien dat de bescherming tegen conflicten een meer basale behoefte is voor kinderen dan omgang met twee ouders. Voor een gezonde ontwikkeling van kinderen is een veilige omgeving van belang, in het bijzonder een veilige gehechtheid tussen ouders en kinderen. Het meemaken van partnergeweld of kindermishandeling is gerelateerd aan een onveilige ouder-kind gehechtheid (Cascardi & Jouriles, 2018; George, 1996; Muller et al., 2012).

Gevolgen gebrekkige veilige basis

Als kinderen hun ouders niet als veilige basis zien, ontstaat een mentaal beeld dat anderen niet beschikbaar en onbetrouwbaar zijn, waardoor kinderen vaak geen vertrouwen hebben in zichzelf of in andere personen (Bruning et al., 2020; Lünemann, 2023). Dit gebrek aan vertrouwen heeft gevolgen voor de ontwikkeling van een kind. Het heeft ook gevolgen voor de hulpverlening en rechtspraak. Zo zal een kind zich niet snel openstellen in een gesprek en is specialistische kennis nodig om op de juiste manier met kinderen een gesprek te voeren (Sharples et al., 2023).

De dynamiek tussen ouders en de rol van ieder van hen afzonderlijk is lastig te ontwarren. Uit onderzoek komt naar voren dat het belangrijk is dat de ouder die onveiligheid creëert of opvoedkundig ernstig tekortschiet, hiervoor verantwoordelijkheid neemt. Als de ouder dit niet doet, is de kans groot dat het kind meer afstand wil en het contact verbreekt (Mallon, 2021). Als de afgewezen ouder zich heftig verzet tegen de afwijzing van contact, gaat dit vaak gepaard met beschuldigingen van ouderverstoting als verdediging tijdens juridische procedures (Kelly & Johnston, 2001; Mercer, 2019; Feresin, 2020; Sharples et al., 2023; Woodall, 2023b).

De ouder die geweld, dwang en controle uitoefent, is vaak ook de ouder die negatief is over de andere ouder en allerlei tactieken hanteert om het kind te vervreemden van de

andere ouder (Sharples et al., 2023). In de (rechts)praktijk is het echter lastig deze dynamieken te ontrafelen. Ook omdat het kind niet altijd in staat is hierover duidelijkheid te geven.

Hoewel kinderen zich na een scheiding veilig genoeg kunnen voelen om een gewelddadige ouder of een ouder die onveiligheid creëert af te wijzen, voelen lang niet alle kinderen zich veilig genoeg om aan te geven dat zij geen contact willen met een ouder. Kinderen die misbruikt zijn hebben eerder de neiging om hechtings-bevorderend gedrag te vertonen dan hechtings-verstorend gedrag tegenover de ouder die hen misbruikte, en zullen daarom de ouder niet snel afwijzen. Een kind dat lange tijd in een onveilige situatie opgroeide door ervaring met of getuige te zijn van geweld, kan pathologisch gehecht zijn aan de pleger en de onschuldige ouder die zelf slachtoffer is, afwijzen. Het gedrag van het kind kan voortkomen uit de aanwezigheid van posttraumatische stress, ontstaan door de ernstige onveiligheid (Champion, 2022; Fidler & Bala, 2010; Johnston, 2005; Woodall, 2023b).

Het kind kan niet bij zijn of haar diepste gevoelens komen en wat het kind naar voren brengt, reflecteert de wensen en gevoelens van de ouder onder wiens invloed het kind staat. Eerst is therapie nodig waarin het kind in een veilige omgeving uiting kan geven aan de overweldigende gebeurtenissen. Een therapeut kan het kind helpen eventuele gefixeerde of onjuiste overtuigingen over zijn of haar hulpeloosheid, kwetsbaarheid, schuldgevoelens, en fantasieën van redding en wraak cognitief te herstructureren. Ook kan het interpreteren van symptomen van posttraumatische stress het kind helpen de symptomen te begrijpen en er beter mee om te gaan (Johnston, 2005). Daarom kan het noodzakelijk zijn om eerst het kind weg te houden bij de ouder die onveiligheid veroorzaakt. Als een kind eraan toe is kan daarna worden onderzocht of, en zo ja op welke manier, het contact hersteld kan worden (Sharples et al., 2023).

Onveiligheid

Deze onveiligheid kan verschillende vormen hebben: het kan geweld tegen een ouder of tussen ouders zijn, fysieke en psychische mishandeling van het kind of seksueel misbruik. Dit geweld kan voorgekomen zijn tijdens het gezinsleven, maar ook na de scheiding.

Ontbreken voldoende opvoedvaardigheden

Het gaat erom dat de ouder niet vanuit respect en empathie voor het kind handelt en eigen wensen en behoeften centraal stelt. Dit gaat gepaard met geschreeuw, dreigen, schelden, manipulatie, liegen en onvoorspelbaar en grillig gedrag van de ouder. Ook het verwijten maken, het vernederen van het kind, het kind de schuld geven van allerlei dingen en het kind tot zondebok maken, vallen eronder.

Een belangrijke algemene noemer is dat kinderen zich niet geliefd voelen en in onzekerheid leven.

Zich verraden voelen

Een ouder kan geheimen hebben voor het kind en dit kan op het moment dat het geheim uitkomt leiden tot ongeloof, pijn en schaamte bij het (wellicht al volwassen) kind.

Wanneer is de (gedwongen) omgangsregeling ongewenst

De literatuur laat zien dat bij geschillen rond omgang en gezag het belangrijk is om inzicht te hebben in de redenen waarom contact tussen een kind en ouder op afstand niet wenselijk zou zijn en wat de gevolgen van het wel of niet opleggen van een omgangsregeling zijn voor het kind. Als kinderen te jong zijn om zelf hun verhaal te vertellen, kunnen er wel signalen zijn (zoals angstig zijn of een lichamelijke stressreactie geven als het over de ouder gaat) die erop duiden dat contact tussen kind en ouder op afstand niet wenselijk is (Meijer, 2018).

In onderzoeken lijkt geen onderscheid te worden gemaakt tussen kinderen die innerlijk twijfelen en niet de ruimte krijgen of ondersteuning missen om uit te zoeken wat goed voor hen is, en kinderen die rust ervaren door het contactverlies.

Er is nauwelijks onderzoek gedaan naar de impact van gedwongen contact terwijl er invoelbare redenen zijn om geen contact te hebben. Een belangrijke invoelbare reden het meemaken van onveiligheid en geweld. Als kinderen onveiligheid en geweld meemaken is de negatieve impact hiervan vaak groter dan het positieve effect van regelmatig contact hebben met beide ouders na scheiding (Antokolskaia et al., 2019; Forssell, 2016). Als ze geweld hebben meegemaakt voelen kinderen zich veiliger en zelfverzekerder wanneer ze geen contact meer hebben met de agressieve ouder, meestal de vader (Holt, 2018). Als het geweld na de scheiding doorgaat, zowel kindermishandeling als partnergeweld, belemmert dit het herstel en de ontwikkeling van een kind (Forssell, 2016; Harrison & Thiara, 2016).

Meerdere studies naar het contact tussen vaders en kinderen na intieme terreur laten zien dat de pleger het geweld vaak ontkent (Callaghan et al., 2018; Hayes, 2012; Katz et al., 2020). Ook als de gewelddadige ouder wel eerlijk is over het geweld, blijkt deze vaak niet in te zien wat de impact ervan is voor de kinderen (Holt, 2015; Salisbury et al., 2009). Daarnaast komt uit onderzoek naar voren dat ouders die gewelddadig zijn meer moeite lijken te hebben met vaardigheden die horen bij adequaat ouderschap, zoals warmte en (emotionele) betrokkenheid, sensitief en responsief zijn naar kinderen, naar dingen kijken vanuit het kind-perspectief en aansluiten bij de behoeftes van een kind (Forssell, 2016; Holt, 2011; Hunter & Graham-Bermann, 2013; Ruiter et al., 2020).

Als kinderen contact hebben met een ouder die de gevolgen van het geweld niet inziet en begrijpt, is de kans groter dat zij problemen ontwikkelen op verschillende gebieden, zoals op sociaal vlak (bijv. moeite met vriendschappen onderhouden), gedrag (bijv. boos en agressief zijn) en psychologische problematiek (bijv. trauma; Turhan, 2021). Contactverlies heeft positieve gevolgen als geen contact met de andere ouder de veiligheid vergroot, als het kind de hulp en ondersteuning krijgt die het nodig heeft, als geen contact rust brengt en als het kind de regie heeft over zijn of haar leven.

Om rust en veiligheid aan het kind te bieden kan dit bijvoorbeeld een reden zijn voor een omgangsregeling waarin het kind bij een ouder de basis heeft. Een (tijdelijk) contactverlies met een ouder kan in het belang van een kind zijn als daardoor de veiligheid en de rust worden vergroot, het kind de hulp en ondersteuning krijgt die het nodig heeft, en de regie heeft over zijn of haar leven.

Psychisch geweld is moeilijk te bewijzen. In meerdere casussen heeft de ouder die zich bedreigd voelde geluidsopnames gemaakt van gesprekken en is hiermee naar de politie gegaan. De politie kon echter niets doen, omdat concreet bewijs ontbrak: *“Daarnaast ontbreekt bij veel rechters kennis over psychisch geweld en coercive control tussen ouders, en al helemaal dat dit soort geweld voortgezet kan worden tussen een ouder en kind na scheiding. Dat betekent dat je geluk moet hebben wie je als rechter treft bij dit soort casussen,”* verklaart een professional. Rechters laten zich leiden door het advies van de Raad voor de Kinderbescherming, waar kennis over deze problematiek vaak ook ontbreekt.

Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK)

In het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) staat nadrukkelijk dat het belang van kind altijd de eerste overweging dient te zijn in de afwegingen die ouders, de rechter en overheidsdiensten en maatschappelijke organisaties maken als het gaat om beslissingen die het kind raken (art. 3 IVRK). Ook hebben kinderen het recht hebben hun mening te uiten over beslissingen die hen aangaan en aan deze mening moet gewicht worden toegekend (art. 12 IVRK).

In de praktijk is co-ouderschap niet altijd in het belang van het kind. De omgangs- en gezagsregeling behoort het belang van het kind als uitgangspunt te nemen en vanuit de pedagogische invalshoek betekent dit dat kinderen in de eerste plaats verzorgd moeten worden, in een veilige omgeving opgroeien en in een affectief klimaat.

Een goede verzorging en veiligheid lijken niet als eerste belang te worden beschouwd, maar het recht op omgang wel (Hendrik & Vledder, 2023). Hier lijkt overigens een kentering gaande, gezien de uitspraak van het Hof Arnhem-Leeuwarden in 2023 waarin het recht op veiligheid centraal wordt gesteld bij het recht op omgang. Ook binnen de rechterlijke macht en de advocatuur komt de discussie op gang hoe de veiligheid binnen het familierecht beter te borgen is.

Belang van objectieve documentatie

Op het moment dat huiselijk geweld of het ontbreken van voldoende verzorging naar voren wordt gebracht, is het belangrijk feitelijk te omschrijven wie welk gedrag vertoont en welk effect dit heeft op het kind. In bijvoorbeeld Denemarken, in navolging van Australië, vindt een triage plaats aan de poort bij de familierechter waarbij beide partners apart van elkaar een digitale vragenlijst invullen. Beide partijen kunnen aan de rechter aangeven wat er volgens hen speelt, zij kunnen vrijuit spreken. Aan de hand van de ingevulde vragenlijsten worden zaken ingedeeld in groen, oranje en rood. Bij groen kunnen ouders zelf de afspraken maken, terwijl bij oranje de administratieve autoriteit de scheiding afhandelt, eventueel via een conflict-oplossende benadering. Bij rood, en dat is bijvoorbeeld als een van de partners aangeeft dat sprake is van huiselijk geweld of pedagogisch onvermogen, wordt een onderzoek gestart en gaat de zaak naar een gespecialiseerde familierechtkamer (Antokolskaia et al., 2019; Jeppesen de Boer, 2014).

Kinderen van 8 jaar en ouder hebben het recht om per brief of in gesprek met een rechter hun verhaal te mogen doen (art. 809 Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering). Kinderen onder de 12 kunnen door de rechter ook in die gelegenheid worden gesteld.

Tegenwoordig spreekt in sommige gerechten de familierechter met kinderen onder de 12

jaar. Het kind-gesprek is niet alleen van belang voor de rechter om een indruk te krijgen van de wil van het kind, voor kinderen is het van belang om de rechter te zien en spreken en te ervaren dat er niet alleen *over* hen wordt gesproken, maar ook *met* hen. Omgang kan ook worden afgewezen omdat het kind invoelbare redenen aangeeft waarom hij of zij geen omgang wil. Het kind dient in principe gehoord te worden in de bezwaren die zij of hij tegen de omgang heeft (art. 12 IVRK).

Hulpverleners

Kinderen die geen contact meer willen met een ouder ervaren weerstand bij hulpverleners; hun wens wordt niet serieus genomen door professionals.

Contact met beide ouders na scheiding van ouders is zeker het beste voor kinderen, maar dit geldt alleen als beide ouders in staat zijn het kind goed genoeg op te voeden en een basis van veiligheid kunnen bieden zodat het kind zich kan ontwikkelen. Lang niet altijd blijft het kind in contact met beide ouders: 15 tot 20 procent van de kinderen heeft geen contact met de niet-verzorgende ouder (Van der Valk et al., 2020).

Ten eerste is het van belang om in een vroeg stadium veel beter in kaart te brengen wat de situatie is: waardoor voelen kinderen zich onveilig, is sprake van (psychisch, fysiek of seksueel) geweld, welke geweldsdynamieken zijn er en welke patronen worden zichtbaar als alle informatie vanuit verschillende perspectieven bij elkaar wordt gebracht? Zeker als er geen vooruitgang is geboekt binnen een jaar nadat een traject is gestart of een voorlopige voorziening bij de rechter is gevraagd, is het belangrijk om de situatie goed in kaart te brengen. Dit vergt tijd, specialisme en kennis.

Daarnaast is het belangrijk dat hulp langer betrokken is of dat in ieder geval een organisatie voor langere tijd een monitoringsfunctie behoudt en Professionals kunnen ook beter documenteren. Het is in deze casussen heel ingewikkeld om de situatie goed in kaart te brengen en patronen te zien. Dat maakt het van cruciaal belang dat alle puzzelstukjes bij elkaar worden gelegd.

Daarvoor is het nodig dat professionals feitelijk documenteren: opschrijven wat zij observeren, hoe een gesprek is gegaan en wat er is gezegd. Het is belangrijk dat professionals leren meer feitelijk te rapporteren, noteren wat ze hebben gezien en gehoord en niet oordelen. Als niets over de inhoud mag worden gedocumenteerd – bijvoorbeeld bij mediation – kunnen ze wel het proces documenteren. Documentatie, ook van het proces, kan inzichtelijk maken of het gaat om een incident of om een patroon.

Contact verbetering tussen beide ouders

Veel projecten rond (echt)scheidingsproblematiek richten zich vooral op het verbeteren van de omgang met beide ouders, en dit geldt ook voor veel onderzoek. De groep kinderen voor wie contact met beide ouders niet goed is voor hun veiligheid of ontwikkeling, krijgt te weinig aandacht. Overigens wordt wel erkend dat er kinderen zijn voor wie omgang met een van de ouders schadelijk is voor de ontwikkeling omdat het niet veilig is, en dat kinderen soms gegronde of realistische redenen hebben om geen omgang te willen met een ouder. Alleen blijft het bij deze constatering en gaat de aandacht naar de groep waar het verbeteren van het contact wel mogelijk is.

Aanbevelingen

In het juridische proces moet meer aandacht komen voor de impact van *coercive control*, want signalen ervan worden vaak niet serieus genomen. Belangrijke signalen van dwingende controle die uit huidig onderzoek naar voren kwamen, zijn: geen toestemming geven voor hulp en behandeling terwijl hulp aan het kind wegens ernstige (depressieve) klachten noodzakelijk is; niet komen opdagen bij mediation; begeleide omgang, het hulpverleningstraject of de interventie afbreken; het kind thuishouden en isoleren door het niet toestaan van sociale activiteiten; geen contact toestaan met familie en vrienden. Ook een overmaat aan berichten via app en mailverkeer en een overmaat aan klachten bij verschillende instanties zijn een belangrijk signaal. Daarnaast zijn signalen dat de ouder geen zelfreflectie vertoont, alles buiten zichzelf legt en niet respectvol spreekt over de andere ouder.

Vanuit de advocatuur wordt naar voren gebracht dat rechters gelijkwaardig ouderschap opvatten als co-ouderschap met een gelijke verzorging door beide ouders in zaken waar er een conflict is over de omgangsregeling en er sprake is van ongezond ouderschap en/of huiselijk geweld. Een advocaat: *“De Hoge Raad heeft allang bepaald dat gelijkwaardigheid niet betekent gelijke tijd met het kind. Vaak wordt automatisch co-ouderschap opgelegd zonder te kijken of dit past, of kan. Rechters moeten beter geschoold worden in gedragspatronen van ongezond ouderschap, zodat ze die zaken er eerder uit kunnen halen.”*

Verdere aanbevelingen

1. Vergroot kennis in de keten

Een belangrijke aanbeveling is dat in de keten van organisaties die betrokken zijn bij het opleggen van de zorg- en omgangsregeling na scheiding (rechterlijke macht, Raad voor de Kinderbescherming, gecertificeerde instellingen, advocatuur, hulpverlening) de kennis verbeterd moet worden over signalen van *coercive control* (of dwingende controle), de impact van psychisch geweld en *coercive control*, het herkennen van gedragspatronen van ongezond ouderschap en de betekenis ervan voor de zorg- en omgangsregeling. Dit betekent dat hier binnen de opleidingen aandacht voor moet zijn, of dat er specifieke trainingen ontwikkeld moeten worden. KiC zou hier een rol in kunnen spelen.

2. Geef meer ruimte aan het pedagogische belang van het kind

In Nederland ligt de nadruk op het recht op omgang vanuit juridisch perspectief. Vanuit het perspectief van kinderen is het beter de pedagogische belangen voorop te stellen. Fysieke en mentale verzorging en veiligheid zijn de meest fundamentele belangen. Meer maatwerk is nodig in het vormgeven van zorg- en omgangsregelingen. Het is belangrijk vanaf de eerste besprekingen het pedagogische belang van het kind voorop te stellen bij de invulling van gelijkwaardig ouderschap: niet 50/50, maar wat voor het kind (gezien ook de leeftijd en de veiligheid) de beste verdeling is. Een kind kan ook een goede band hebben met de ouder bij wie het niet de helft van de tijd doorbrengt. In het hele proces rond complexe scheiding is meer oog nodig voor de verschillende vormen van contact, waarbij ook geen contact een reële mogelijkheid moet zijn.

Onveiligheid verdient meer aandacht, zowel feitelijke onveiligheid als het gevoel van onveiligheid bij kinderen. Dit kan veroorzaakt worden door onvoorspelbaarheid van een ouder of doordat de ene ouder bang is voor de andere ouder. In het (juridische) traject is

het van groot belang (het gevoel van) onveiligheid te concretiseren, zodat inzichtelijk wordt wat er nodig is en aan welke voorwaarden moet zijn voldaan voordat opnieuw overwogen kan worden of omgang gewenst is. Dit zijn voorwaarden aan de ouder waar het kind zich onveilig voelt. Er zouden vaker voorwaarden gesteld moeten worden aan gedragsverandering om als ouder goed genoeg te zijn.

In Nederland zouden er twee routes moeten zijn: de complexe scheiding en de veiligheidsroute. Als er zorgen zijn om de veiligheid moeten hier eerst stappen in worden ondernomen; pas bij voldoende veiligheid kan de omgangsregeling centraal staan. Om vast te stellen of er sprake is van onveiligheid en welke (partner en/of gezin) dynamiek er is, zou standaard een screening moeten plaatsvinden. Ook zou in de veiligheidsroute standaard de regierechter moeten worden ingezet; deze kan meer actief informatie verzamelen. Ook zou altijd een vertrouwenspersoon voor het kind een rol moeten krijgen.

3. Meer aandacht voor de stem van het kind in het juridische traject

Het is belangrijk om kinderen een stem te geven, maar het is niet eenvoudig en ook kwetsbaar. Als het gaat om een complexe scheiding en er zijn zorgen om de veiligheid, zou altijd een vertrouwenspersoon (gekozen door het kind) voor het kind aangewezen moeten worden.

Het primaire doel van een kind-gesprek bij de rechter is niet het verzamelen van informatie, maar participatie van het kind. Voor kinderen kan het lastig zijn dat niet wordt meegegaan in de wens die zij hebben en wat ze aan de rechter vertellen. Het is belangrijk om aan kinderen terug te koppelen waarom de rechter de beslissing heeft genomen en aan te geven hoe het verhaal van het kind is meegewogen.

4. Meer onderzoek naar voorwaarden voor contact bij jonge kinderen

Als kinderen eenmaal zelf bij de rechter kunnen verwoorden waarom zij niet meer naar de ouder op afstand willen, wordt het stoppen van een omgangsregeling eerder opgelegd. Veel scheidingen komen echter bij de rechter waar de omgangsregeling met jonge kinderen het twistpunt is. Bij jonge kinderen kan op signalen van trauma of onveilige ouder-kind-gehechtheid worden gelet. Via verschillende methodieken is het mogelijk te onderzoeken wat de wensen en behoeften van kinderen zijn. Het blijft echter lastig, omdat jonge kinderen zich nog niet goed kunnen uitdrukken. Dit betekent dat meer onderzoek nodig is onder welke voorwaarden contact en omgang mogelijk zijn als het jonge kinderen betreft en er ernstige zorgen zijn rond onveiligheid.

5. Verdiepend onderzoek naar good practices uit het buitenland

Dit onderzoek heeft een verkenning gedaan naar good practices in Nederland en het buitenland. Voor complexe scheidingen zijn veel projecten en interventies gevonden die zich met name richten op communicatieproblemen tussen ex-partners, maar deze richten zich niet specifiek op kinderen die om gegronde redenen, zoals geweld, geen contact willen met een ouder. Dit is een specifieke groep, waarbij andere aspecten belangrijk zijn om naar te kijken of mee te nemen. Zo is het belangrijk om te kijken naar de geweldsdynamiek en traumaklachten. Voor deze specifieke groep zijn nog weinig interventies ontwikkeld.

De goede praktijken in het buitenland zijn niet zonder meer over te brengen naar Nederland, omdat de Nederlandse context en het systeem anders ingericht zijn dan in het buitenland. Verdiepend onderzoek naar deze good practices met een vertaalslag

naar deze specifieke doelgroep of het Nederlandse systeem is daarom nodig. Hiervoor is het wenselijk om naast een verdiepende literatuurstudie ook gesprekken te voeren met deskundigen, zodat uitgewerkt kan worden in hoeverre toepassing ervan in Nederland mogelijk is.